

Lövétei Lázár László

NÍLUS¹

– *Kemény Istvánról* –

Kemény István 1961-ben született. Költő, író. Műfordító is, csak ezt valamiért senki nem emlegeti. Még nem kapta meg a Kossuth-díjat. Még nem tagja se a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémiának, se a Digitális Irodalmi Akadémiának, se a Magyar Művészeti Akadémiának. „Kemény valószínűleg a legnagyobb költő ma közöttünk” – nyilatkozta 2012-ben Szócs Géza. „Mindannyian Kemény István zakójából bújtunk elő” – mondta egyszer k. kabai lóránt. *A koboldkórus* című kötete óta nekem is a kedvenc kortárs költőm. *A koboldkórus* az *El* című Kemény István-verssel fejeződik be, abban olvastam Móniról, „aki később nem akart élni”. Első kötetemben legalább féltucat versben szerepeltetem ezt a Mónit. Gesztus volt ez részemről, afféle diszkrét köszönetnyilvánítás. Senki nem vette észre. Nem baj. Szerencsére a „Móni” név nem túl hivalkodó. Egy „Lédát” nem mertem volna kölcsönkérni, még Kemény Istvántól sem. Pedig tényleg a kedvenc kortárs költőm. Ami nálam azt jelenti, hogy rajongok érte.

Ami nálam azt jelenti, hogy elnéző jóindulattal viseltetem még az esetleges „hibákkal” szemben is. Mindössze három ilyen íróm van: Arany János, Anton Pavlovics Csehov és Kemény István. Szerintem nem rossz társaság. Nem annyira híres, mint Dante exkluzív klubja, de nekem egyelőre ennyi is elég. (Mint tudjuk, Dante a *Pokol* Negyedik énekében önmagát is beírja a „legmagasabb ének mesterei” – Homérosz, Horatius, Ovidius, Lucanus, Vergilius – közé hatodiknak: „Most egymással pár szót beszélgetének / – mesterem nyájasan mosolygott ekközt – / s nyájasan fordultak felém a vénnek. / És megtisztelni engem minden eszközt / megragadtak, maguk közé bevéve, / hogy hatodik lettem ily szellemek közt...”)

*

A *Holmi* 2004/9-es számában jelent meg Kemény *Fel és alá az érldligeti állomáson* című verse. Ezek szerint valamikor 2005 elején találkoztunk

először személyesen. Hó volt még a Nyerges-tetőn, én voltam a Matiz sofőrje. Azért emlékszem erre ennyire tisztán, mert Fekete Vince kézdivásárhelyi nappalijában dicsértem szembe Keményt a *Fel és alá az érldligeti állomáson* miatt. Gratulálhattam volna neki korábban is, például a *Székelyföld* szerkesztőségében, de akkor Kemény még a dedikálással volt elfoglalva. Én ugyanis hajlamos vagyok mindenféle disznóságot elkövetni a könyvekkel, a *Valami a vérről*t például össze-ragasztottam a *Hideggel*, ezt a furcsa könyvet kellett dedikálnia Keménynek. Forgatta a vastag könyvet (a *Valami a vérről* is meg a *Hideg* is Palatinus-kiadvány, s mindkettő keménytáblás), mosolygott, gondolkozott (azt mondta, rossz dedikáló). Végül megszületett a dedikáció, a jellegzetes, mikroszkopikus méretű Kemény-betűkkel: „Lövétei Lázár Lászlónak / dupla szeretettel a dupla könyvet: / Kemény István / 2005. április 21.” (Na tessék, ha Kemény rossz dedikáló, én meg nyomozónak vagyok csapnivaló: fölforgattam a lakást a *Fel és alá az érldligeti állomáson* első megjelenési helye után kutatva – végül az internet segített –, pedig csak a dedikációt kellett volna megnéznem, hogy kiderüljön, mikor találkoztunk először személyesen...)

*

Mint említettem, a *Valami a vérről* a *Hideggel* van összeragasztva. *A Játék méreggel és ellenméreggel* *A koboldkórussal*. *A királynál az Élőbeszéddel*. A *Nílus* egyelőre várja a következő Kemény-kötetet. Erre az esszére készülve mindet újraolvastam, ki tudja, immár hányadszor. Így tehát nyugodt lelkiismerettel kijelenthetem, hogy szerintem a *Fel és alá az érldligeti állomáson* óta Kemény nem írt *akkora* verset. De mi az, hogy „akkorát”? Ennek így semmi értelme. Egy-egy verseskötet olvasása ne degradálódjék nagyversvadászattá. Mert akkor ki és mi lesz a követendő példa? De ha már a nagyverseknél tartunk, játsszunk el mégis egy kicsit a gondolattal, hogy ki lehetne az a költő, akinek egyetlen kötetét nyugodt szívvel ajánlhatjuk bárkinek ez ügyben (játsszunk el már csak azért is, mert Kemény István is érintett – legalábbis szerintem). A legkönnyebb utat választva: legyen ez a költő, mondjuk... Juhász Ferenc. A kötet meg legyen a *Harc a fehér báránnyal*. Miért, milyen az a kötet? – kérdezhetné bárki. Nos, van benne minimum négy nagyvers. Van egy „szarvassá változott fiú...”, van egy „vers négy hangra...”, van egy „babonák napja, csütörtök...” és van egy

„József Attila sírjánál”. Ugye hogy ennek így semmi értelme? Mert akkor mit kezdünk például ezekkel a felező tizenkettesekkel: „Hol van, aki most se mondana le rólam? / Erjed penész-bundás forró koporsóban! (...) / A döglárvás csillag szívta föl, amíg én / ott lovagoltam a hazug isten térdén”. Bizony, ez az apasírató is a *Harc a fehér báránnyal* című kötetben van. Akárcsak a „Fáj az istent roncsokban látni...” kezdetű, Adyt temető vers. Dobjuk ki ezeket mindössze azért, mert csak a nagyversekre figyelünk? Harmadszor is leírom, hogy ennek így semmi értelme – akkor sincs értelme, ha (mint említettem) Kemény István már túl van az ilyen nagyverses kötetten. *A néma H-ra* gondolok. Az *Egy nap élet*, *Az eperfa lombja*, az *Apa barátai* című szívszorító emlékmű az „erdi férfiakra”, a *Nagymonológ...* Ez már négy nagyvers. És akkor ott van még a *Hajnal* ördögérseke: „Hallotta, hogy harangoznak, / nem hallotta most hazugnak, / még az sem jutott eszébe, / hogy akkor ő most miféle, / és hogy máskor köp vagy ásít, / mikor eljut önmagáig, / de most biztos volt magában, / Mirákulum városában”. Stb., stb. Gondolom, mondanom sem kell, hogy ez mind nem volt elég nekünk: ha jól emlékszem, épp *A néma H* után panaszkodta föl a kritika (talán a *Nappali házban*), hogy Kemény István költészete egyszerre ad valamiképpen túl sok és túl kevés fogódzót az értelmezői körök számára. Amit én valahogy úgy fordítottam le magyarra (szigorúan magánhasználatra), hogy *Kemény István egy kicsit nehéz*. Sokfelé el lehet indulni tőle, de... Mintha még nem döntötte volna el, hogy... Mit is kell eldönteni? Mintha még nem volna neki... miye is?

Uramisten, hányszor kérték számon Csehovon is a kialakult világképet – aztán jött Lev Sesztov, és *Teremtés a semmiből* című monumentális nagyesszéjében rendet rakott a kuplerájban! Szegény Aranyt is mennyit szívatják-szívatják a bizonytalankodása, a kételkedése miatt! Menni kell előre, kérem szépen! Céltudatosan! „Mindig előre!” – harsogtuk a felszólításra, pionírnyakkendővel a nyakunkban, négyszögbe állítva a lövétei iskola udvarán. *Célszerű romok!*, válaszolnám ma egy Kemény-verssel, ami – ha jól értem – épp arról szól, hogy tényleg jó lenne valami biztos tudás, csak nem ilyen egyszerű a dolog: „Kétszer kettő pedig négy. / Ha sosem mondom el – elfelejtik, / ha túl sokszor mondom – nem hiszik el. / És gúnyolódni tilos”.

Szóval itt van ez a hatalmas bálterem (vagy táncparkett), amit kortárs (és fiatal?) magyar lírának nevezünk, amelyben Kemény István a

„kályha”, de ha tőle indulunk, akkor... az egyik táncospár tangózik, a másik csárdászik, a harmadik keringőzik... vannak, akik dzsiggelnek, sőt: ha Kemény Istvántól indulunk, még palotást is lehet táncolni. Ez bizony baj, mondja a kritika. Mert az addig rendben van, hogy legalább négy-öt, a legkülönbélebb világréput magáénak tudó, más-más versnyelvet beszélő (fiatal) költőgeneráció vallja ősenek Kemény Istvánt, de Vele nem tudunk mit kezdeni. Megmondhatná végre, hogy így tedd rá, úgy tedd rá!

*

Kemény Istvánt folyton hírbe hozzák az Aegon-díjjal. Legutóbbi kötetei mind ott szerepeltek a díj shortlistjén. Kivéve a *Lúdbört*. Azóta is értetlenül állok a kuratórium döntése előtt. Mert ha komolyan meg akarjuk érteni Kemény verseit (illetve kelet-közép-európai nyomorúságunk legutóbbi harminc évét), haszonnal forgathatjuk az esszészerű írásokból válogató *Lúdbört*. Rosszról és Jóról, Magyarországról és Európáról, büntudatról, rosszkedvről olvashatunk – egyebek mellett – a *Lúdbör*ben. Arról, hogy valahol mi is utat vesztettünk. Arról, hogy milyen könnyű helyen áll nálunk is az önfelmentés. Nem véletlenül írja az *Élőbeszéd* Káin-sorozatának nibelungizált alexandrinjaiban, hogy „A gyilkos, hogyha büszkén *fölkél és újra lépked*, / Ártatlan lesz majd másutt, mert gömbölyű a lélek”. Lehet, hogy csak belemagyarázás, de én még azt is kiolvasni vélem a *Lúdbör* esszéiből, hogy hogyan tévedt be Kemény is az Arany János-i zsákutcába... „Oh, ha bennem is, mint egykor, épen / Élne a hit, vigaszul nekem!...” – írta kissé korszerűtlenül, szinte az almanachlíra hangján sok-sok évvel ezelőtt, 1850-ben, Arany. Akkor, amikor káromkodni kellett volna! „Kishit, Kishit, / kedvesem, Kishit, / pipacsmező, / mezőnyi méreg, / bocsáss meg, Kishit, / Kishit, Kishit, / de most itt foglak / hagyni téged” – írja Kemény *A királynál* című kötetben. Na jó, nem spórolok tovább a hellyel, hadd álljon itt a *Kishit – rontás ellen* – című vers utolsó három szakasza úgy (szépen, áttekinthetően), ahogy a kötetben megjelent:

„Itthagylak, Kishit
a büntudatommal,
a kérlelhetetlen
logikáddal,

emlékül pedig
a törhetetlen
üvegből megőrzött
pár szilánkkal.

Megyek, mert vár már
egy válogatott kis
csapat, a hátra-
levő évek,
többet akarok
érni annál,
vagy éppen annyit,
amennyit érek.

Sok mindent akarok,
fel nőni újra
és gondolkozni is,
ha újra megy majd,
feltámasztani
azt, ami felébredt,
és csalódott arccal
újra meghalt.”

És írta Kemény mindezt a 2012-es kötetben. Vajon sikerült-e neki feltámasztani azt a valamit, ami felébredt, és csalódott arccal újra meghalt? És vajon mi lehet ez a valami? Ismétlem: a 2017-es *Lúdbőrben* egy csomó mindenre ott a válasz. Például, hogy a *lúdbőrös* irodalom fontos neki. „Ó, szépség lázmérője, hátgerinc, / te néma bölcs: te légy, te légy bírálóm” – írta a 25 éves Weöres „*Harmadik nemzedék*” című verses pamfletjében. A Weöres-féle intelmet mindannyian ismerjük, mégis hajlamosak vagyunk megfélekedezni róla. „Akár meg is lehetne rendülni a verseimen” – javasolta tizenakárhány évvel ezelőtt ironikus-önironikusan Kemény, teljes joggal piszkálva egy kicsit a kortárs irodalomértést! És ha már Weöres (és a *Lúdbőr*): ritkán olvastam szebb vallomást nagy elődökről, mint Kemény *Ötven +1 irodalmi pillérének* Dosztojevszkijről szóló kisesszéjében: „Dosztojevszkijel semmilyen közös irodalmi ügyem nincs. De el se tudnám képzelni, hogy kihagyjam

az ötven pilléreből. Egyszerűen csak több köze van magához a folyóhoz, mint holmi irodalmi hídpillérekhez. Weöres Sándorral vagyok még így. Kisétálok hozzájuk, megcsodálom őket, meghallgatom a leírhatatlan, elmagyarázhatatlan zúgásukat, megnyugszom, vagy éppen fellelkesedem tőlük, aztán hazamegyek az emberek közé”...

*

S ahogy a *Lúdbőrből*, úgy nyilván a *Nílusból* is ki kéne derülnie egy csomó mindennek (már csak azért is, mert a megrendelés a *Nílussal* volt kapcsolatos, azzal a kikötéssel, hogy ne olvasónapló legyen, hanem valami „hosszabb”). Ki kéne derülnie például, hogy Kemény éppen hol tart... mivel kapcsolatban is? „Egyszerre tetőzés és továbblépés a *Nílus*” – olvasom a fülszövegben. Hát igen. Én is valami ilyesmit írtam volna a fültre. Olvasom, hogy a *Rakparti ballada* nagyvers. És a kötetzáró *Nílus* is. Én leragadtam *A legalsó sor* című egysorosnál: „Kukák a pokol kapuja mellett”. Addig időztem ennél az egy sornál, hogy már üvöltteni lett volna kedvem: mi az öregistent kell kidobni – még a pokolból is?! Közéleti líra? Politikai költészet? Zöld egysoros? Számítanak ezek a jelzők?

Aztán itt van *A Leglassúbb Teve tánca*. Klasszikus, 19. századi allegória. Vagy csak én olvasom annak, mindegy. Jönnek a tevék, vagyis az események, és egy karavánra hasonlítanak („és jöttek / jöttek / az események: / esemény / újabb esemény / újabb esemény / újabb esemény / és egy / karavánra / hasonlítottak. / de nem is / hasonlítottak / pontosan / az voltak / így együtt: / karaván”). És ez így megy tízmilliárd éve („ezerszer / ezerszer / tízezer éve”). De olykor történik valami – a Leglassúbb Teve táncolni kezd, a karaván meg átveszi a Leglassúbb ritmusát:

„és bevallom
hogy én
aki szintén
teve voltam
és a karaván
ritmusa
szerint
születtem

és éltem (...)
azt hittem
most majd
megöljük
együtt
mert feltart
minket
de más történt:
az információ
végigfutott
rajtunk
előre és hátra
vagy körbe:
a Leglassúbb táncol!
táncol valahol
megint!
és mi
igazodtunk
a Leglassúbb
Tevéhez:
megálltunk
hogy legyen helye
hadd táncolja ki
magát.”

Néhány hete a Balaton déli partján, egy hajókázást követően leültünk a kikötőben ebédelni. Barátom pacalpörköltet rendelt, a feleségem halászlét. Én sört ittam. És fölolvastam nekik *A Leglassúbb Teve táncát*. (Ha már pacal, akkor inkább pacalcsorba, románosan; ha meg hal, akkor inkább sebes pisztráng, amit a fiam fog ki az Oltból – gondoltam.) Szóval ott, a kikötőben én voltam a Leglassúbb. Mint egy klasszikus, 19. századi allegóriában. Nem röhögtek ki, hanem illedelmesen meghallgatták a felolvasásomat.

Szintén nem tartozik ide, de azért megemlítem, hogy a „kiváncsi diákok lapjában”, a sepsiszentgyörgyi *Cimborában* sorozatot tervezek egy-egy versről, beköszöntőnek meg épp Kemény Leglassúbb Tevéjét választottam. Hátha egy-két diák lecseréli majd néhány percre az

Instagramozást *A Leglassúbb Teve táncára*. Hiszem, mert hinni akarom (muszáj nekem is hinni valamiben), hogy még mindig szükség van a Leglassúbb Teve táncára. Kit érdekel ilyenkor, hogy Kemény éppen hol tart a *Nilusban*... mivel kapcsolatban is? Korábbi verseihez viszonyítva? Egész költői életművét tekintve? Nekem annyi is elég, hogy nem ölte meg a Leglassúbbat.

*

Idáig jutottam, amikor újraolvastam az eddig leírtakat. El is akadtam a *Fel és alá az érdségi állomásonnál*. Hogy tudniillik Kemény azóta se írt akkora verset. És hirtelen nagyon megsajnáltam a *Kishitet*. És *A Leglassúbb Teve táncát*. És a *Nilust* is... Nem tagadom, kedvem lett volna ellenkezni önmagammal. Mondván, hogy nincs igazam, Kemény azóta is írt akkora verset. Aztán mégis maradt minden a régiben. A *Nilust* kivéve. A *Nilus* még kell nekem. Címnek is, akár.

Csíkszentdomokos, 2019. szeptember 4.

A San Martinói víztároló